

Υβριδικές απειλές, υβριδικός πόλεμος: Πώς αντιμετωπίζονται, τι κάνει η Ελλάδα

Διαδικτυακή ημερίδα από το Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών.

Από το HUFFPOST

Κώστας Μαυραγάνης

Ο υβριδικός πόλεμος σαν όρος έγινε ευρέως γνωστός από το 2014 (κρίση της Ουκρανίας, «**πράσινα ανθρωπάκια**»- απροσδιόριστη προέλευσης δυνάμεις και προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία) και μετά, αν και η σύγκρουση Ισραήλ- Χεζμπολά στον Λίβανο το 2006 θεωρείται πως είναι αυτή που εισήγαγε τον όρο στην εποχή μας. Έκτοτε χρησιμοποιείται πολύ συχνά για να περιγράψει απειλές και δόγματα τα οποία, πολύ συνοπτικά, θολώνουν τις διαχωριστικές γραμμές μεταξύ πολέμου και ειρήνης, με τον αμυνόμενο να δέχεται πλήγματα από έναν επιτιθέμενο που χρησιμοποιεί ταυτόχρονα πολιτικά και στρατιωτικά μέσα, που κινούνται σε μια ασαφή «γκρίζα ζώνη», κάτω από το θεωρούμενο «όριο» του πολέμου, η αντιμετώπιση και αναλογική ανταπόδοση των οποίων είναι δύσκολη: Μια «αδύναμη» απάντηση θα ήταν απλά ανεπαρκής, ενώ μια υπερβολικά «δυναμική» μπορεί να κάνει τον αμυνόμενο να φανεί ως «επιτιθέμενος» οποίος ασκεί δυσανάλογη ισχύ.

Το θέμα βρίσκεται τα τελευταία χρόνια συχνά στην επικαιρότητα, τόσο με αφορμή γεγονότα σαν τις εξελίξεις στην Ουκρανία, όσο και με τη χρήση παρεμφερών τακτικών και μεθόδων από την Τουρκία απέναντι στη χώρα μας (**χαρακτηριστικό παράδειγμα τα γεγονότα στον Έβρο το 2020, με την εργαλειοποίηση του μεταναστευτικού από τουρκικής πλευράς**)- με το ερώτημα που αναδεικνύεται να είναι προφανές: Πώς μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά τέτοιες «γκρίζες» πρακτικές;

ΔΙΑΒΑΣΤΕ ΕΠΙΣΗΣ:

Υβριδικός πόλεμος, fake news και κυβερνοεπιθέσεις: Οι υβριδικές απειλές του 21ου αιώνα και η Ελλάδα

Ο υβριδικός πόλεμος, οι υβριδικές απειλές και η αντιμετώπισή τους αποτέλεσαν το αντικείμενο διαδικτυακής ημερίδας την οποία πραγματοποίησε τη Δευτέρα 24 Ιανουαρίου το **Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών**- όπου αναφέρθηκε, μεταξύ άλλων, πως, από ελληνικής πλευράς, υπάρχει κινητικότητα σχετικά με τη συγκρότηση ενός συντονιστικού μηχανισμού και οργάνου για την αντιμετώπιση τέτοιου είδους απειλών, έτσι ώστε η χώρα μας να αποκτήσει και αυτή το εθνικό υβριδικό της δόγμα. Η ημερίδα πραγματοποιήθηκε υπό τον συντονισμό του **Ιπποκράτη Δασκαλάκη**, αντιστράτηγου ε.α.δρος Διεθνών Σχέσεων και διευθυντή Μελετών του ΕΛΙΣΜΕ, με τον **Περικλή Σταμπουλή**, αξιωματικό του ΠΝ και κάτοχο ΜΑ σε Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές να αρχίζει περιγράφοντας κάποια από τα κύρια χαρακτηριστικά του υβριδικού πολέμου. Όπως σημείωσε ο κ. Σταμπουλής, τα «υλικά» του υβριδικού πολέμου συνοψίζονται σε γενικές γραμμές ως **συνεργασία τακτικού στρατού και ατάκτων, φθηνή και προσβάσιμη τεχνολογία, και μη φονικά μέσα (οικονομικός πόλεμος, προπαγάνδα, ψυχολογικός πόλεμος, υπόθαλψη ταραχών, κυβερνοεπιθέσεις, λειτουργία λογαριασμών στα social media που έχουν στηθεί για προώθηση συγκεκριμένων αφηγημάτων κ.α.)**, με τις συνιστώσες αυτές να συνυπάρχουν ως επάλληλα πεδία όπου λαμβάνει χώρα δράση, αν και μπορούν ταυτόχρονα να είναι και αυθύπαρκτα (πχ μια κυβερνοεπίθεση πριν μια στρατιωτική επίθεση). Η διαφορά σήμερα, όπως σημείωσε, σε σχέση με το παρελθόν, είναι πως υπάρχει διάχυση των συνιστωσών αυτών σε όλα τα επίπεδα στρατηγικής (πχ στη διπλωματία).

ΔΙΑΒΑΣΤΕ ΕΠΙΣΗΣ:

Υβριδικός Πόλεμος - Από τον Θουκυδίδη στο σήμερα

Υπογραμμίζοντας πως, μέχρι το 2006, η στρατιωτική ισχύς είχε τα πρωτεία, ενώ πλέον θεωρείται ίση με τις άλλες συνιστώσες, ο κ. Σταμπουλής χαρακτήρισε τον υβριδικό πόλεμο ως αλλαγή υποδείγματος σε σχέση με τον πόλεμο όπως τον γνωρίζαμε: «**Σκοπός είναι η επίτευξη της νίκης με βέλτιστη αναλογία θανατηφόρου και μη ισχύος, μη προβλέψιμη δράση, βέλτιστη οικονομία δυνάμεων, ένοπλη δράση μόνο όπου είναι απαραίτητο**» είπε χαρακτηριστικά, παρουσιάζοντας ως «συστατικά» του υβριδικού πολέμου την πρόκληση μιας παρατεταμένης σύγκρουσης με σκοπό την κόπωση και αποδιοργάνωση του αντιπάλου, «χειρουργική» δράση με δολιοφθορές και ασύμμετρες απειλές, «οπλοποίηση» του διεθνούς δικαίου/ νομικό πόλεμο (lawfare- με συνεχείς αμφισβητήσεις και κατά το δοκούν ερμηνεία, στην περίπτωση της Τουρκίας), χρήση υβριδικών πλατφορμών (όπως πχ ειδικά εξοπλισμένα αλιευτικά που χρησιμοποιεί η Κίνα σε θαλάσσιες ζώνες που διεκδικεί) και, σε πολύ μεγάλο βαθμό, **αδυναμία ευθυνοδοσίας** ως προς το ποιος έκανε την εκάστοτε ενέργεια και για λογαριασμό ποιου.

SEAN GALLUP VIA GETTY IMAGES

Στη συνέχεια της ημερίδας τον λόγο πήρε ο **Κων/νος Χουζούρης**, πλωτάρχης του ΠΝ, κάτοχος Msc Electrical and Electronics Engineering, MA Diplomacy and International Relations και υποψήφιος διδάκτορας στο Lancaster University, ο οποίος παρουσίασε ως βασικό στοιχείο του υβριδικού πολέμου την **«αβεβαιότητα της ακριβούς μετάβασης από κατάσταση ειρήνης σε κατάσταση πολέμου»**. Όπως σημείωσε, πρόκειται για μια νέα φιλοσοφία, αν και περιλαμβάνει στοιχεία που υπάρχουν από παλιά, με καινούριο χαρακτηριστικό τον μετασηματισμό και μεταπήδηση μεταξύ των διαφόρων μορφών του πολέμου σε αληθή χρόνο: **«Με το υβριδικό πόλεμο ο οποιοσδήποτε άμαχος γίνεται στρατιώτης, σαμποτέρ, κατάσκοπος, και μπορεί να μεταπηδήσει μετά στην προηγούμενη ιδιότητα»** είπε χαρακτηριστικά, παρουσιάζοντας ως λόγους για τη μετάβαση αυτή τη διάδοση του Ίντερνετ, των single board computers και των φθηνών servers.

ΔΙΑΒΑΣΤΕ ΕΠΙΣΗΣ:

Ο υβριδικός πόλεμος στη Θράκη

Αναφερόμενος στη σύγκρουση Ισραήλ- Χεζμπολά το 2006, είπε πως η ισραηλινή εμμονή στην αεροπορική ισχύ «τους στέρησε τη νίκη», τη στιγμή που η Χεζμπολά δεν χρησιμοποιούσε «απλούς ατάκτους», μα

μαχητές με χρήση σύγχρονου επικοινωνιακού εξοπλισμού πολιτικού τύπου, που αντάλλαξαν διαταγές, εικόνες και χάρτες με πολιτικά μέσα.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση υπήρξε για πρώτη φορά αποτελεσματικός συνδυασμός αυτών των στοιχείων από μη κρατικό δρώντα- ωστόσο στην κρίση της Ουκρανίας καθιερώθηκε για πρώτη φορά ο υβριδικός πόλεμος σε επίπεδο κρατικού δρώντα, με τη ρωσική πλευρά να επιτυγχάνει σε όλη τη σύγκρουση αβεβαιότητα για την κρίση.

SPENCER PLATT VIA GETTY IMAGES

Όπως τόνισε ο κ. Χουζούρης, αυτό που διαπιστώνεται είναι πως οι σύγχρονες συγκρούσεις θέλουν διαφορετικό τρόπο αντιμετώπισης, καθώς μεταξύ των σκοπών αυτών των μεθόδων είναι η δημιουργία **«διαρκούς ενεργού μετώπου στο σύνολο της επικράτειας του στόχου και το πνεύμα το πληθυσμού (δόγμα Γκερασίμοφ)**...υπήρχε ένα οργανωμένο και επικοινωνιακά άρτιο πρόγραμμα προώθησης της ρωσικής άποψης για την κρίση, πως το Euromaidan ήταν φασιστικό πραξικόπημα και η Ουκρανία ένα "failed state"». Ωστόσο, πέρα από την επίτευξη του τελικού σκοπού, που ήταν η προσάρτηση της Κριμαίας, **τα πράγματα αποδείχτηκαν διαφορετικά στο Ντονμπάς**, όπου υπήρξε δυναμική ουκρανική παρέμβαση, ενώ η αποτελεσματικότητα του πληροφοριακού πολέμου άρχισε να φθίνει, καθώς δεν υπήρχαν πλέον μια σειρά από παράγοντες που είχαν συμβάλει στην ολοκλήρωση της προηγούμενης φάσης στην Κριμαία.

ΔΙΑΒΑΣΤΕ ΕΠΙΣΗΣ:

Υβριδικός Πόλεμος: Η σημασία της πληροφορίας και της τεχνολογίας

Συνοψίζοντας, ο κ. Χουζούρης σημείωσε πως, στην περίπτωση της Ουκρανίας για πρώτη φορά μη δυτική χώρα εφάρμοσε επιτυχώς συνδυασμένες υβριδικές τακτικές, «ακροβατώντας» στο όριο ειρήνης- κρίσης- πολέμου, με την τεχνολογία να επιτρέπει την εφαρμογή υβριδικών τακτικών με χαμηλό κόστος και απτά αποτελέσματα. Ωστόσο, η πολιτική, όπως τόνισε, παραμένει ο κυρίαρχος του παιχνιδιού: Ο υβριδικός πόλεμος από τη Ρωσία ήταν κεντρικά διευθυνόμενος, με σαφή πολιτικό αντικειμενικό σκοπό, ενώ το είδος του πληθυσμού- στόχου είναι κεφαλαιώδους σημασίας για την επιτυχία των τακτικών αυτών, κάτι στο οποίο οφείλεται και η διαφορά αποτελέσματος επιχειρήσεων σε Κριμαία και Ντονμπάς. **«Οι υβριδικές τακτικές**

έχουν ημερομηνία λήξης: Ο αντίπαλος βρίσκει βηματισμό, δεν μπορούν να είναι επιτυχείς εσαεί» ανέφερε χαρακτηριστικά, σχολιάζοντας πως ο υβριδικός πόλεμος είναι αποτελεσματικός σε μεγάλο βαθμό επειδή, **ενώ η πλειοψηφία των μέσων του είναι πολιτικά, καλούνται να τα αντιμετωπίσουν στρατιωτικοί**, οι οποίοι, στη Δύση τουλάχιστον, εκπαιδεύονται να λειτουργούν με κανόνες εμπλοκής- και διαθέτοντας όπλα τα οποία είναι σχεδιασμένα για άλλο είδος αντιπάλων (δηλαδή αντίστοιχων εχθρικών στρατιωτικών δυνάμεων).

Σε αυτό το πλαίσιο, ο κ. Χουζούρης ανέφερε πως το κέντρο βάρους του υβριδικού πολέμου είναι η διαδικασία λήψεως απόφασης, οπότε και, για την αποτελεσματική αντιμετώπιση τέτοιων απειλών και μεθόδων, απαιτείται ανάληψη πρωτοβουλίας από διοικητές επί του πεδίου, χωρίς διαταγές εν των άνωθεν, ίσως και ενάντια σε αυτές, μόνο με γνώση της τελικής επιθυμητής κατάστασης και του αντικειμενικού σκοπού. Επίσης, εκπαίδευση σε χρήση και άλλων μέσων πλην της βίας, όπως χρήση social media, διασπορά fake news και malware, συντονισμός με πολιτικές οργανώσεις και παράλληλα αλλαγή πνεύματος των κανόνων εμπλοκής, με εξουσιοδότηση στρατιωτικών για περιορισμένη χρονικά και τοπικά επέμβαση σε πτυχές της πολιτικής ζωής και αποδοχή από προϊστάμενα κλιμάκια πιθανότητας εκτέλεσης λαθών των τοπικών διοικητών.

ΔΙΑΒΑΣΤΕ ΕΠΙΣΗΣ:

Ο δωρεάν υβριδικός πόλεμος κατά της Ελλάδας

Ακολουθώντας τον λόγο πήρε ο **Θεόδωρος Μπαζίνης**, επίσης αξιωματικός του ΠΝ και κάτοχος MA σε Διεθνείς σχέσεις και στρατηγικές σπουδές, ο οποίος τόνισε ότι, αφ' ενός, αυτά που περιλαμβάνει ο υβριδικός πόλεμος, υπήρχαν πάντα (τεχνάσματα και στρατηγήματα, πολίτες σε πολεμικές επιχειρήσεις, οικονομικός πόλεμος, διπλωματία), ωστόσο είναι η τεχνολογία που άλλαξε τα δεδομένα, καθώς πλέον ο πόλεμος έχει επεκταθεί σε νέο επίπεδο, το οποίο προϋπήρχε, μα σε μικρότερη ένταση. Σε αυτό το πλαίσιο, έκανε λόγο για **«μια προσπάθεια μέσω γεγονότων και κρίσης ισχύος να επηρεαστεί η συνείδηση ανθρώπων, από πολίτες μέχρι φορείς αποφάσεων**, και για το δικό μας ακροατήριο και για αυτό του εχθρού... άμεση επέκταση στο συνειδησιακό πεδίο, καθώς τα social media μας επιτρέπουν να το επηρεάσουμε άμεσα και σε πολύ μεγάλο βαθμό».

Ο κ. Μπαζίνης περιέγραψε τον υβριδικό πόλεμο ως συνδυασμένη χρήση εργαλείων ισχύος: Στρατιωτικά μέσα, πολιτικά, οικονομικά, πληροφορία και «ό,τι έχει να κάνει με πολιτικό επίπεδο», που συγχρονίζονται για τη στοχοποίηση ενός ευρέος φάσματος δυνατοτήτων του αντιπάλου, με έμφαση στη δημιουργικότητα και την αμφιβολία, για να επιτευχθεί ένας σκοπός χωρίς μεγάλη αντίδραση. Σε αυτό το πλαίσιο, τόνισε πως οι τακτικές αυτές τείνουν να καταλογίζονται κατά κανόνα σε μη δυτικά κράτη ή παραστρατιωτικές οργανώσεις, ενδεχομένως «στο πλαίσιο ενός blame game», υπογραμμίζοντας πως **«και η Δύση έχει χρησιμοποιήσει τέτοια μέσα»** (αν και συνήθως καταλογίζονταν σε Ρωσία, Κίνα κ.α.).

ANADOLU AGENCY VIA GETTY IMAGES

Ο κ. Μπαζίνης αναφέρθηκε σε αλλαγή παραδείγματος ισχύος, η οποία πλέον επεκτείνεται σε πολλά πεδία πέραν του στρατιωτικού: «Πρέπει να λαμβάνουμε υπόψιν δυνατότητες που δεν λαμβάναμε υπόψιν πριν και μπορούν να επηρεάσουν το αποτέλεσμα» είπε χαρακτηριστικά, προσθέτοντας ότι πρέπει να αναθεωρηθεί ο τρόπος αντίδρασης έναντι των υβριδικών απειλών: «Ορίζεται τώρα μονοθεματικά, στρατός και μονάδες ασφαλείας...η έννοια αυτή πρέπει να επεκταθεί σε άλλους τομείς, να είναι συνεκτικοί και να έχουν ολιστική προσέγγιση ως προς την άμυνα και τα συστήματα ασφαλείας».

Ακολουθώντας τον λόγο πήρε ο **Αθανάσιος Κοσμόπουλος**, Υπεύθυνος Προστασίας Δεδομένων του υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης και Εθνικός Εκπρόσωπος στο Ευρωπαϊκό Κέντρο Ικανοτήτων Κυβερνοασφάλειας, τονίζοντας πως «αν η σφαίρα της δυτικής δημοκρατίας αποτελείται από δύο ημισφαίρια, τους πολίτες και τους θεσμούς, κράτος- δικαίου, **αυτό που τα συγκολλά είναι η ουσία της εμπιστοσύνης του πολίτη στο κράτος δικαίου**- και αυτός και είναι ο στόχος των υβριδικών επιχειρήσεων».

Αναφερόμενος στην περίοδο που διανύουν οι δυτικές δημοκρατίες, τη χαρακτήρισε ως πέρα από το «άσπρο- μαύρο» της ειρήνης και του πολέμου – μια «**non peace period**» (**κατάσταση μη ειρήνης**), όπου «δεχόμαστε άλλου είδους επιθετικές επιχειρήσεις που ξεφεύγουν από τους παραδοσιακούς στρατιωτικούς ορισμούς...ζούμε σε μια κρισιακή κανονικότητα, όπου η κρίση έχει κανονικοποιηθεί». Ως προς τους 4 πυλώνες των υβριδικών επιχειρήσεων, τους παρουσίασε ως παραπληροφόρηση/ fake news, κοινωνική αστάθεια (αφύπνιση/ υποστήριξη αποσταθεροποιητικών ομάδων στο εσωτερικό, εθνοτικής ή ιδεολογικής βάσεως), κυβερνοεπιχειρήσεις και παραδοσιακή ισχύ (πολιτικά, στρατιωτικά, διπλωματικά, οικονομικά κ.α. μέσα).

ΔΙΑΒΑΣΤΕ ΕΠΙΣΗΣ:

Οι μετανάστες του Ερντογάν, στρατηγική αποσταθεροποίησης για την Ελλάδα

Αναφερόμενος στο αποκαλούμενο «**astroturfing**» που χαρακτηρίζει τις υβριδικές επιχειρήσεις, το περιέγραψε ως μια τεχνητή επικάλυψη των πραγμάτων, ώστε να αποκρύπτεται η πραγματική τους ουσία, σαν τον χλοοτάπητα στα γήπεδα. Αυτή περιλαμβάνει «**εργοστάσια τρολ**» του Διαδικτύου, με **λογαριασμούς στα social media που περνάνε κάποιο αφήγημα, πορείες και διαμαρτυρίες από «angry citizens»**, κατευθυνόμενους από ξένες υπηρεσίες και δρώντες, χειραγωγούμενες δηλώσεις

«ειδικών» σε μέσα ενημέρωσης, με σκοπό την κατεύθυνση της κοινής γνώμης προς τον επηρεασμό της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας, χειραγωγούμενες/ ψευδείς έρευνες και δημοσκοπήσεις και «front organisations»- οργανώσεις/ ινστιτούτα/ ιδρύματα που εκπροσωπούν διαφορετικά συμφέροντα από αυτά που επισήμως δηλώνουν.

IGOR STEVANOVIC / 500PX VIA GETTY IMAGES

Το «astroturfing», σημείωσε ο κ. Κοσμόπουλος, **έχει σκοπό να δημιουργήσει την εντύπωση στην πολιτική και στρατιωτική ηγεσία πως υπάρχει κάποια συγκεκριμένη επικρατούσα κοινή γνώμη**- ενώ, αναφερόμενος στις κυβερνοαπειλές, είπε ότι πλέον έχουν διαφοροποιηθεί, καθώς πλέον σκοπός τους είναι η σταδιακή απομείωση ισχύος.

Όπως συνόψισε, στόχος των υβριδικών επιχειρήσεων είναι η δημιουργία φόβου, αβεβαιότητας και αμφιβολίας στους πολίτες και στην πολιτική ηγεσία, που **«εκλαμβάνει ως κοινή γνώμη κάτι που δεν είναι κοινή γνώμη...να πει ο πολίτης ότι δεν δουλεύει τίποτα, δεν έχουμε στρατό, όλα είναι διαλυμένα...αυτός είναι ο αντικειμενικός σκοπός των υβριδικών επιχειρήσεων του εχθρού»**.

Ως προς το νέο επίπεδο ασφαλείας, σημείωσε ότι δεν υπάρχει εξωτερική και εσωτερική ασφάλεια, μα απαιτείται ολιστική προσέγγιση: Το ζήτημα να αντιμετωπίζεται από όλα τα υπουργεία (whole of government approach) μα και όλη την κοινωνία.

ΔΙΑΒΑΣΤΕ ΕΠΙΣΗΣ:

Η πρόκληση της υβριδικής απειλής

Σε πλαίσιο πληροφόρησης, ο κ. Κοσμόπουλος σημείωσε ότι, όσον αφορά στις υβριδικές απειλές («συνδυασμός καταναγκαστικής και ανατρεπτικής δραστηριότητας, συμβατικών και μη συμβατικών μεθόδων -πχ διπλωματικές, στρατιωτικές, οικονομικές, τεχνολογικές μέθοδοι- που χρησιμοποιούνται με συντονισμένο τρόπο από κρατικούς ή μη κρατικούς παράγοντες για την επίτευξη ειδικών στόχων, παραμένοντας ωστόσο κάτω από το όριο της επίσημης κήρυξης πολέμου», σύμφωνα με ορισμό της ΕΕ), **«σημασία δεν έχει τι συνέβη, μα τι μεταδίδεται ότι συνέβη»**, ενώ στόχος των υβριδικών απειλών είναι η δημιουργία ασάφειας.

Κάνοντας λόγο για τρία πεδία επιχειρήσεων στον τομέα- φυσικό, ψηφιακό, γνωσιακό- ο κ. Κοσμόπουλος είπε ότι τα δύο πρώτα λίγο πολύ έχουν θωρακιστεί, ωστόσο «στο μυαλό του πολίτη δεν έχουμε βρει ακόμα firewall...η προπαγάνδα χρησιμοποιεί επιχειρήματα, μα η υβριδική επίθεση την εξαπάτηση. Για αυτό απαιτείται ολιστική άμυνα, για να επιτύχουμε ανθεκτικότητα- resilience- απέναντι σε κάθε επίθεση αυτού

του είδους». Σε αυτό το πλαίσιο, όπως ανέφερε, απαιτείται συγκρότηση συντονιστικού μηχανισμού και οργάνου, και «κάτι ετοιμάζεται» σχετικά με αυτό. «Παρακολουθείται το φαινόμενο, και θα αντιμετωπιστεί όταν έρθει η ώρα του με συγκροτημένο τρόπο, σχεδιασμένο ώστε να αποκτήσει και η Ελλάδα το εθνικό υβριδικό της δόγμα» είπε χαρακτηριστικά.

Παρέμβαση στην ημερίδα έκανε και ο στρατηγός Μιχαήλ Κωσταράκος, επίτιμος αρχηγός ΓΕΕΘΑ, ο οποίος υπογράμμισε πως όντως ο υβριδικός πόλεμος είναι «το σήμερα και το αύριο», ωστόσο δεν πρέπει να παραβλέπεται «στο τέλος της ημέρας αυτός ο οποίος θα κερδίσει θα είναι αυτός ο οποίος θα έχει την απαραίτητη ισχύ για να επιβάλει τη θέλησή του, **δεν θα τα επιβάλει μόνο με fake news και με διαμαρτυρόμενους πολίτες, την κατάλληλη στιγμή θα πρέπει να εμφανιστούν στην περιοχή οι στρατιώτες, τα πλοία και τα αεροπλάνα του για να την ελέγξει...** αυτά πρέπει να τα μελετάμε παρά πολύ καλά, να ενημερώνουμε τις ηγεσίες, να οργανωθούμε, αλλά να ξέρουμε ότι στο τέλος της ημέρας τα αεροπλάνα σου πρέπει να κυριαρχούν στον ουρανό, οι φρεγάτες, τα πλοία σου και τα υποβρύχιά σου να κυριαρχούν στη θάλασσα και οι στρατιώτες σου να φυλάνε τα σύνορα».